

УДК 159.9

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Пляка Л.В.

Національний фармацевтичний університет

У статті висвітлено зміст, компоненти та чинники психологічної компетентності викладача вищого навчального закладу, проаналізовано шляхи формування психологічної компетентності у процесі підвищення кваліфікації викладачів медико-фармацевтичного спрямування.

Ключові слова: викладач вищого навчального закладу, компетентність, психологічна компетентність.

Постановка проблеми. Підписання Болонської угоди вплинуло на висування нових вимог до особистості й діяльності викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування: глибокі професійні знання; ефективна психолого-педагогічна підготовка, що враховує сучасні тенденції розвитку викладача, його професійного й особистісного потенціалу. Постійне поповнення і відновлення знань є необхідною умовою високої кваліфікації і компетентності викладача. Психологічні знання, навички та уміння є важливим засобом досягнення професійних успіхів викладача вищого навчального закладу.

Викладач вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування – це професіонал, який досконало володіє фармацевтичними та медичними знаннями, орієнтується в інноваціях психолого-педагогічної науки, володіє різними технологіями навчання, виховання і розвитку студентів, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. У зв'язку з цим існує постійна увага науковців до підвищення рівня професіоналізму викладацьких кадрів як складової професіоналізму.

Актуальність останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних та методичних основ професійної діяльності викладача вищого навчального закладу, підвищенню його кваліфікації, формуванню професійної та психологічної компетентності приділяли увагу такі науковці як С. Вітвицька, А. Алферов, Н. Альохіна, І. Бех, О. Бондарчук, М. Бурова, С. Вершловський, В. Гриньова, І. Зязюн, Л. Кайдалова, О. Киричук, Е. Климов, І. Колесникова, Г. Костюк, Т. Луталева, С. Максименко, Т. Маслова, Л. Орбан-Лембрик, І. Саботовська, В. Синенко, В. Сластьонін, В. Тюріна, Н. Чепелева, Н. Шварп, Т. Щербан та ін.

С. Максименко та Т. Щербан вивчають аспекти, що пов'язані із професійним становленням молодого викладача [8], Е. Климов аналізує психологічні складові педагогічної діяльності [5], Н. Ничкало досліджує теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку неперервної професійної освіти [10], Т. Маслова вивчає шляхи підвищення психолого-педагогічної компетентності викладачів [9]. У дослідженнях науковці звертають увагу на те, що у фахівців, які належать до типу професій «людина-людина», психологічна компетентність є обов'язковою якістю особистості, що забезпечує ефективність їхньої професійної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не зважаючи на широкий діапазон психолого-педагогічних досліджень, проблематика компетентності сучасного викладача вищого навчального закладу потребує подальшого ретельного вивчення. Особливо це стосується психологічної компетентності викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування, який має втілювати у життя ідеї гуманізації фармацевтичної освіти, втілювати у навчально-виховний процес особистісний та діяльнісний підхід, забезпечувати реалізацію потреб та інтересів особистості майбутнього фахівця фармацевтичної галузі.

З огляду на це **метою статті** є вивчення актуальних питань формування психологічної компетентності у викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування на основі аналізу основних наукових підходів до розуміння дефініції «психологічна компетентність».

Виклад основного матеріалу. Термін «компетентність» походить від латинської *competens* (*competentis*), що в перекладі означає «відпо-

відність, здатність». У словнику психолого-педагогічних термінів і понять компетентність трактується як поінформованість, обізнаність, авторитетність, професійні знання і вміння [13].

Поняття «компетентність» варто відрізнити від поняття «компетенції». Компетенція – добра обізнаність у чомусь, коло повноважень та завдань певної особи, які вона може вирішувати [2].

Науковці А. Богуш, Н. Гусак, О. Овчарук та Р. Чубук розглядають компетентність як комплексну характеристику особистості, що вибирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, досвід, здібності, креативність, ініціативність, поінформованість, самостійність, самооцінювання та професійну підготовленість. Н. Кузьміна визнає «компетентність» як сукупність умінь педагога особливим способом структурувати знання для вирішення педагогічних задач [6].

Компетентність має особистісну та мотиваційну спрямованість щодо її розвитку; становить основу професійної діяльності фахівця та є одним з показників професіоналізму, що базується на відповідних професійних знаннях, уміннях, навичках і здібностях особистості [12].

Компетентність викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування становить основу його професійної педагогічної діяльності та є одним з показників професіоналізму. Компетентність характеризується емоційним ставленням викладача до професійної діяльності, готовністю виконувати свої професійні обов'язки, виражається у передбаченні ним наслідків своїх педагогічних дій у проектуванні особистісного розвитку майбутніх фахівців.

Успішна діяльність викладача вищого навчального закладу неможлива без володіння ним певними знаннями, уміннями та навичками, серед яких особливе місце належить психологічним знанням про об'єкт і специфіку педагогічної діяльності. У своїй педагогічній діяльності викладач вищого навчального медико-фармацевтичного закладу зіштовхується з необхідністю вчити студентів не лише професійним знанням, але й способам їх одержання, формувати навчально-пізнавальну діяльність майбутніх фахівців згідно особистісного та діяльнісного підходів.

До розуміння змісту і складових психологічної компетентності викладача вищої школи важливим є підхід Т. Щербакової [16], згідно якого у структурі психологічної компетентності можна виокремити:

- *когнітивну компетентність*, що забезпечує ефективне розв'язання проблем за рахунок тактичного та стратегічного наочіння;
- *комунікативну компетентність*, що дає можливість успішно позиціонувати себе як суб'єкта спілкування, продукуючи позитивні стосунки з іншими людьми;
- *соціальну компетентність*, яка забезпечує адаптацію, можливість високих досягнень у результаті застосування конструктивних стратегій активності при збереженні адекватності поведінки у динамічній соціальній реальності;
- *автопсихологічну компетентність*, що обумовлює ефективність прогресивного розвитку за рахунок активізації особистісних ресурсів,

саморефлексії на основі самодіагностики власних можливостей, оптимізації саморегуляції та самоконтролю.

А. Алферов [1] стверджує, що психологічна компетентність викладача становить певну сукупність знань із психології та вмінь використовувати психологічні знання на практиці.

Діяльнісно-рольовий компонент психологічної компетентності викладача, на думку Н. Шварп [15], реалізується, насамперед, у його взаєминах зі студентами, усвідомленості, адекватності і дієвості його психологічних знань. О. Цільмак трактує психологічну компетентність як здатність особистості ефективно застосовувати структуровану систему знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії [14, с. 128]. Л. Орбан-Лембрик під психологічною компетентністю розуміє сукупність комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватись у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, приймати правильні рішення [11, с. 131].

Спираючись на ці міркування, психологічна компетентність викладача вищого навчального закладу є системним особистісним утворенням, що виявляється у саморегуляції, діяльності та взаємодії чим забезпечує якісне виконання фахівцем професійної педагогічної діяльності. Вона формується в процесі власної професійної діяльності та підвищенні кваліфікації.

Психологічна компетентність викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування – це складне, інтегроване особистісне утворення зі значною кількістю *компонентів*:

- *ціннісно-змістовий* (ціннісні орієнтації, норми і відношення викладача до них).
- *когнітивний* (система наукових психолого-педагогічних знань із загальної, вікової, соціальної та педагогічної психології);
- *регулятивний* (здатність викладача вищого навчального закладу медико-фармацевтичного спрямування свідомо керувати своїми емоціями та психічними станами, створювати позитивний емоційний настрій і сприятливий психологічний клімат);
- *особистісний* (сформовані професійно важливі особистісні якості, здатність викладача до особистісного та професійного саморозвитку).

Викладачам вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного спрямування було запропоновано дати відповідь на запитання анкети, що стосується психологічних аспектів педагогічної діяльності. У опитуванні взяло участь 67 респондентів, серед яких майже всі висловили бажання поповнити власні психологічні знання, вміння, навички. Учасники дослідження передусім звернули увагу на те, що вони постійно отримують психологічні знання. Джерелом отримання необхідних психологічних знань для 60% є психолого-педагогічні курси підвищення кваліфікації, для 40% – особистісний педагогічний досвід та участь у психологічних тренінгах, для 30% респондентів – самостійне вивчення психолого-педагогічної літератури. 20% викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного спрямування стверджують,

що психологічні знання вони отримують шляхом відвідування психолого-педагогічних лекцій і семінарів у процесі своєї педагогічної діяльності.

Важливим є розуміння опитуваними чинників, що впливають на якість професійної педагогічної діяльності (результати відповідей подано в табл. 1).

Таблиця 1

Чинники професійної педагогічної діяльності

РАНГ	ЧИННИКИ
1	Психолого-педагогічна грамотність
2	Психолого-педагогічні уміння (адекватно сприймати і передавати інформацію; попереджати і вирішувати педагогічні конфлікти тощо)
3	Професійні комунікативні якості (комунікабельність, емпатія, рефлексія, стресостійкість, толерантність тощо)
4	Мотивація педагогічної діяльності
5	Ціннісні орієнтації викладача

Учасники опитування передусім звернули увагу на психолого-педагогічну грамотність викладача вищого навчального закладу, його психолого-педагогічні уміння (адекватно сприймати і передавати інформацію; попереджати і вирішувати педагогічні конфлікти тощо), сформованість професійних комунікативних якостей (комунікабельність, емпатія, рефлексія, стресостійкість, толерантність тощо); мотивацію викладача до здійснення педагогічної діяльності та ціннісні орієнтації викладача. Згідно отриманих відповідей можна зробити висновок, що психологічна компетентність викладача вищого навчального закладу – це якісна характеристика особистості викладача, яка включає систему наукових психолого-педагогічних знань, практичних умінь та якостей.

На нашу думку, викладач вищого навчального закладу повинен:

- *знати* закони психологічного розвитку особистості;
- *знати* про особливості засвоєння навчального матеріалу студентами у відповідності з індивідуальними та віковими характеристиками;
- *знати* власні психологічні можливості, уміти передбачати наслідки своїх дій й об'єктивно оцінювати їх результати;
- *знати* особливості ділового педагогічного спілкування;
- *уміти* адекватно сприймати і передавати інформацію;
- *уміти* будувати і висловлювати свої думки логічно, доказово і зрозуміло,
- *уміти* попереджати і вирішувати педагогічні конфлікти;
- *уміти* аналізувати вчинки й дії студентів і робити висновки про спонукальні мотиви їх поведіння;
- *уміти* визначити особливості особистості та емоційний стан інших людей, керувати своїми психічними станами
- *уміти* обирати адекватні засоби педагогічної взаємодії тощо.

Професійні якості викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного характеру психологічну та індивідуальну спрямо-

ваність, становлять собою психологічний портрет викладача, що включає комплекс професійно-спрямованих, індивідуально-психологічних та моральних якостей. Всі професійні якості викладача можна поділити на три групи: комунікативні, індивідуально-психологічні та моральні.

До *професійних комунікативних якостей* можна віднести комунікабельність, емпатію, емоційна стійкість, толерантність, тактовність, уміння слухати та висловлювати власні думки усно і письмово, тощо. Комунікабельність викладачів характеризується пластичністю їх мислення, що допомагає у виборі ефективних засобів переконання і здійснення впливу на студентів.

Індивідуально-психологічні якості викладача: цілеспрямованість, упевненість у собі, креативність, уважність, рефлексія, ініціативність, наполегливість, відповідальність тощо. Ця група якостей особистості викладача вищого навчального закладу характеризує його психологічну підготовленість до здійснення педагогічної діяльності, передбачає об'єктивну професійну самооцінку та упевненість викладача в собі, своїх знаннях, вміннях і навичках.

Моральні якості викладача визначають пізнання та відношення до суб'єкта професійної педагогічної діяльності. До моральних належать такі якості як доброзичливість, людяність, гуманність, порядність, чесність тощо.

Більшість викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного спрямування не мають спеціальної психолого-педагогічної освіти і їхня психологічна компетентність потребує цілеспрямованого розвитку. Формування психологічної компетентності викладача в процесі підвищення кваліфікації розглядаємо як єдину систему теоретичної, методичної та практичної підготовки викладачів до професійної педагогічної діяльності, що здійснюється через розвиток у них професійного мислення та професійних якостей, підвищення рівня психологічних знань про педагогічну діяльність, особистість викладача і студента, формування психолого-педагогічних умінь та навичок. Розвиток психологічної компетентності має бути заснований на принципах поступовості та поетапності, що дозволяє викладачам усвідомлювати свої індивідуальні особливості, здобувати психологічні знання, уміння та навички.

Сформована психологічна компетентність впливає на якість педагогічної діяльності викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного спрямування, *забезпечує* уміння викладача мотивувати студентів до професійного розвитку, визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, вибирати і реалізувати адекватні способи взаємодії з ними.

Висновки і пропозиції. Таким чином, система післядипломної освіти має зробити розвиток психологічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного спрямування одним із пріоритетних напрямків, адже від рівня професійної самосвідомості, компетентності залежить впровадження ідей модернізації професійної освіти. Адже психологічна компетентність – це якісна характеристика особистості викладача, яка включає систему наукових психолого-педагогічних знань, практичних умінь та якостей.

Список літератури:

1. Алферов А. Д. Опыт и проблемы повышения психологической компетентности учителя / А. Д. Алферов // Вопросы психологи. – 1990. – № 4. – С. 116-120.
2. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8-9.
3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
4. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах: монографія / Л. Г. Кайдалова. – Х. : НФаУ, 2010. – 364 с.
5. Климов Е.А. О некоторых психологических составляющих педагогического труда / Е. А. Климов // Вестник Московского университета. Серия 20: Педагогическое образование. – 2003. – № 2. – С. 13-25.
6. Кузьміна Н. В. Професіоналізм діяльності викладача / Н. В. Кузьміна. – М., 1989. – 164 с.
7. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие / М. И. Лукьянова. – М. : Сфера, 2004. – 144 с.
8. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербан. – Ужгород : Закарпаття, 1998. – 106 с.
9. Маслова Т. Шляхи підвищення психолого-педагогічної компетентності викладачів / Т. Маслова // Новий колегіум. – 2004. – № 5/6. – С. 59-62.
10. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 35-41.
11. Орбан-Лембрик Л. Б. Комунікативний простір міжособистісних відносин / Л. Б. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Вип. 4. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 130-136.
12. Пляка Л. В. Психологічні особливості формування професійної комунікативної компетентності у майбутніх провізорів: дис... кандидата психологічних наук. – 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2010. – 241 с.
13. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Упорядник Ю. В. Буган, В. І. Урупський. – Тернопіль : Астон, 2001. – 176 с.
14. Цільмак О. М. Структурні компоненти компетентностей / О. М. Цільмак // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2009. – № 1-2. – С. 128-134.
15. Шварп Н. В. Психологічна компетентність викладача ВНЗ медичного та фармацевтичного профілю / Н. В. Шварп // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. статей. Серія «Педагогіка і психологія». – Ялта: РВВ КГУ. – 2014. – Вип. 45. – Ч. 2. – С. 366-373.
16. Щербакова Т. Н. Психологическая компетентность учителя: акмеологический анализ : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра психол. наук: специальность 19.00.13: Психология развития, акмеология / Щербакова Татьяна Николаевна; [Сев.-Кавк. гос. техн. ун-т]. – Ростов-на-Дону, 2006 – С. 41.

Пляка Л.В.

Национальный фармацевтический университет

К ВОПРОСУ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

Аннотация

В статье раскрыто содержание, компоненты и факторы психологической компетентности преподавателя высшего учебного заведения, проанализированы пути формирования психологической компетентности в процессе повышения квалификации преподавателей медико-фармацевтического направления. **Ключевые слова:** преподаватель высшего учебного заведения, компетентность, психологическая компетентность.

Plyaka L.V.

National University of Pharmacy

TO THE QUESTION OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHER OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MEDICAL AND PHARMACEUTICAL DIRECTION IN THE PROCESS OF RETRAINING

Summary

The article reveals the content, components and factors of psychological competence of teacher of higher educational institution, analyzes the ways of formation of psychological competence in the process of training of teachers of medical and pharmaceutical direction.

Keywords: the teacher of higher educational establishment, competence, psychological competence.